

SUMMARY

Enderun, the interior formation of the palace, has begun formation in the period of Yıldırım Beyazıt and this forming is completed especially in Edirne Palace in the period of Sultun II. Murat.

Enderun is known as the biggest formation in the palace of the Ottoman Empire. In Enderun, which has its own academic perspective, a wide range of education from management to arts and science to service methods is given. The importance of this school is understood better when it is considered that sixty four sadrazams in the Ottoman history had their education in this school.

In Enderun, seven sections named as rooms and wards served for education. During the education music is meticulously educated and young people who inherited predisposition in music are sent to meskhane(music school) to be educated as instrument players and singers. Music including Janissary band was taught by virtuosos in the meskhane which was open until evening.

The start of the revolutionary movements and the incorrect practice of some of these movements soon affected Enderun. It is tried to make the education system to have European features and the inner formation of the Ottoman palace to be like European palaces but it was not successful. Enderun began to lose its importance during this period and closed after the Constitutional Monarchy in 1908.

XIII. yüzyılın sonuna doğru kurulan, kısa sürede gelişerek topraklarını genişleten Osmanlı Devleti, büyük bir imparatorluk olma yolunda hızla ilerlerken bir yandan kuruluş ve genişleme çabalarını sürdürmüştü, öte yandan da bu genişlemeye bağlı olarak yeni kardolara ihtiyaç duymaya başlamıştı.

“Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sırasında devletin işleri kolay ve basit bir şekilde yapılyordu. Orhan Gazi'nin ve özellikle Sultan I.Murat Han'ın zamanında devlet teşkilatı ve askerlik belli usullere bağlandı ve yavaş yavaş saray teşkilatı da kurulmaya başlandı. Sarayın iç teşkilatı anlamında olan Enderûn,Yıldırım Beyazıt Han zamanında oluşmaya başladı. Sultan II. Murat Han devrinde, özellikle Edirne sarayın'da, bu oluşum tamamlandı.”¹

1453'te İstanbul'un fethinden sonra devlet (Birun) ve Saray (Enderûn) kanunname ile yeni ve mükemmel bir düzene erişti. Enderûn Mektebi denen Saray Okulu, idarecilikten sanata, bilimden hizmet usullerine kadar çok geniş bir yelpazede eğitim verdi. Osmanlı tarihindeki sadrazamların altmışdört tanesinin Enderûn Mektebi'nde yetiştiği göz önüne alınırsa, bu mektebin önemi anlaşılabilir olur.

“Enderûn, Topkapı sarayında Babussaade ile bugünkü Gülhane Parkı'na açılan büyük

kapının arasında kalan Üçüncü Avlu, Dördüncü Avlu, Beşinci Avlu arasında bulunan binaları tümüne verilen isimdir.² Osmanlı İmparatorluk Sarayı'nın en büyük akademisi olarak kabul edilen Enderûn yedi odaya ayrılırdı; 1- Büyük Oda, 2- Küçük Oda, 3- Doğancılar Koğuşu, 4- Seferli koğuşu, 5- Kiler Odası, 6- Hazine Odası, 7- Has Odadan ibarettir.”³

“Ülkenin dört bir yanından “Devşirilen” çocuklar başlangıçta Edirne Sarayı'na, daha sonra Topkapı Sarayı'na getirilerek 'Divan-ı Hümayun ' önünde toplanılırdı. Bu işe son derece önem verilip, Devşirmeler arasında seçim bizzat padişahın huzurunda yapılırdı.”⁴ Kurallara göre Devşirilen çocuklara yaşı on yediyi geçmezdi. Seçilen çocuklar, özelliklerine göre sıralanır Edirne, İbrahim Paşa, Galata Sarayları'ndaki okullara gönderilerek yetiştirilirdi.

XVII. yüzyılda Seferli Koğuşu kuruluncaya kadar musiki öğrenimine “Büyük ve Küçük Odalar” tahsis edilmişti. Her öğrencinin yeteneğine göre Kur'an-ı Kerim, İslami ilimler, Edebiyat, Hat sanatı, Nakkaşlık, Kuyumculuk... v.b. öğretilirdi. Geri kalanlar da Acemi Oğlanlar Ocağı'na gönderilerek Yeniçeri teşkilatına dahil edilirdi. “Enderûn'da iki tür eğitim vardı: Bir yandan ilim adamları ve sanat ustaları tarafından günlük eğitim yapılırdı bir yandan da Enderûnlu subayların idaresinde askeri eğitim verilirdi.”⁵ Enderûn'da musiki öğrenimi titizlikle yapılır, musikiye yatkın gençler belirlendikten sonra saz ve ses sanatkarı olmak üzere, Meşkhaneye gönderilirdi. Meşkhane, bir musiki talim odası idi, akşama kadar açık olan bu odada, mehter musikisi de dahil olmak üzere, üstatlar tarafından meşk yolu ile musiki öğretilirdi.

“Notaya fazla itibar etmeyen Osmanlı, eserleri meşk dediğimiz hafızaya dayalı ve usul darplarına uygun bir şekilde öğrenir ve öğretirdi. Divan'dan sonra üstatlar gelip, meşkhane de otururlar, içoğlanlarda gelip üstatların karşısına otururlardı. Eller dizlere vurularak saz eşliğinde veya sazsız musiki eserleri öğretilirdi. Çok sayıda ses ve saz sanatçısından oluşan bu odayı sazende başı denilen bir şef yönetirdi.”⁶

“Meşkhane, en az ondört yıllık eğitimi aldıktan ve sanatın bütün inceliklerini kavrayıp öğrendikten sonra, haftada iki defa yapılan ve direk padişaha bağlı Fasl-ı Hümayun'a (Sarayda yapılan konser) katılmaya hak kazanıp, padişahın ihsan ve iltifatlarına nail olurlardı. Bu eğitimi bitirenlere çeşitli ünvanlar verilmiş, dini görevlere geçenerlere “Efendi” diğerlerine de “Ağa” denilmiştir.”⁷

“Enderûn'da din dışı musiki öğretilmiş, dini musiki'ler ise bilhassa Mevlevihaneler'in idaresinde kalmıştır. Bununla beraber Mevlevihaneler veya diğer tekkeler ile ilgili Enderûnlu Müsikişinaslar'da dini eser ortaya koymuşlardır. Hafız, imam, müezzinlik gibi saray görevlileri, Enderûnlu Müsikişinaslar'ın arasından çıkmıştır. Fakat bunlar dindışı musikiden bu sahaya geçmiş şahıslardır.”⁸

Türk Müsikisi'nde de bazı bestekarlann eserlerinde dini ve dindışı musiki aynı olmamış, çoğu bir taraf ağır basmak şartı ile, iki tür musiki ile uğraşmışlardır. Sultan III. Selim'in tahta çıkmasından sonra başlayan ıslahat hareketleri arasında Enderûn Mektebi'ne daha çok önem verilerek Türk Müsikisi “Altın Çağ” denilen bir mertebeye erişmiştir. Türk Müsikisi'nin dehası sayılan İsmail Dede Efendi, Tanburi Numan Ağa,

Tanburi İsak, Vardakosta Ahmet Ağa, Sadullah Ağa... gibi, devrin en iyi hocalarının nezaretinde yetişen gençler, Türk Müsıkisi'nin gelişip ilerlemesine ve yayılmasına çok büyük katkılar sağlamışlardır. "Enderûn'un öğretim kadrosu, kendi içinden olabileceği gibi saray dışında yetişmiş ve Türk Müsıkisi'nin teorik ve pratik yönlerini iyi bilen, şöhret sahibi kişilerden seçilerek ders verilmesi sağlanmıştır."⁹

"Bu ders verilen kişilere "Muallim-i Enderûn-i Hümayun" adı verilirdi. Ders veren görevlilerin tümü kadrolu olup hiç bir zaman para karşılığı çalıştırılmamıştır. Bir üniversite niteliğinde olan bu öğretim kurumu kuruluşunda, yabancı milletlerden olanlar değerleri ölçüsünde görev almış, eğitim görmüş ve hocalık yapmıştır. Mesela: Polonya asıllı Ali Ufki Bey dinini değiştirerek müslüman olmuş, Türk adını almış Enderûn'da öğretmenlik yapmıştır. Romen Prensi Demetrius Kantemir'de Enderûn'dan yetişmiştir."¹⁰

Enderûn-i Hümayun XIX. yüzyılın ilk yansına kadar gelişmesini ve verimini sürdürmüştür. Osmanlı imparatorluğu'nda yenileşme hareketlerinin başlaması ve bunların bir bölümünün yanlış ve ters uygulanması Enderûn'da da gecikmeden etkisini göstermiştir. Eğitim sistemine Avrupalı özelliği kazandırılmak istenmiş ve Osmanlı Sarayı'nın iç teşkilatı Avrupa sarayları'na benzetilmeye çalışılmış ise de yararlı olunamamıştır. Enderûn-i Hümayun yavaş yavaş değerini yitirmeye başlamıştır.

"III. Selim zamanında başlayan yenileşme hareketleri II. Mahmud'un Yeniçeri ocağını kapatıp "Asakir-i Mansure-i Muhammediye" adıyla Batı tarzında bir ordu kurmasıyla gerçekleşmiş ve bunun doğal sonucu olarak Mehterhane kaldırılmış, yerine "Mızika-i Hümayun" kurulmuştur."¹¹ "Eski geleneklere göre yürüyen Mehter takımı'nın yeni yetişen asker taburuna ayak uyduramaması yüzünden; Batı tarzında bir bandonun kurulması gerekmiş ve Batı tarzının tam oturabilmesi için de Mösyö Mengel bando hocası olarak görevlendirilmiştir. Kısa süre sonra görevinden ayrılan Mengel'in yerine Sardunya hükümeti elçisi aracılığı ile Giuseppe Donizetti getirilmiştir."¹²

Giuseppe Donizetti hemen devletin resmi marşı olarak Mahmudiye Marşı'nı yazmış, Batı Müsıkisi'ni saraya taşımaya başlamıştır. Saray, bundan sonra Türk Müsıkisi'ne gösterdiği ilgiyi Batı Müsıkisi'ne göstermiş, devlet tarafından beslenen Türk Müsıkisi, kimliğini gittikçe yitirmiş, Batı Müsıkisi'nin gölgesinde kalmıştır. Dönemin büyük bestekarı İsmail Dede Efendi, Sultan Abdulmecid'den hacca gitmek bahanesi ile izin alarak saraydan ayrılması Türk Müsıkisi'nin sarayda gördüğü desteğin zayıfladığını simgelemektedir.

"Sarayda bandonun yanı sıra, salon orkestrası kurularak, konserler verilmeye başlanmıştır. Donizetti'nin zekasından ve çalışmalarından tatmin olan padişah da kendisine Paşalık rütbesi vermiştir."¹³ Osmanlı Sarayı'ndaki tüm öğrencilere nota öğretmek İtalyanca şarkılar söyletmiş ve Türk Müsıkisi tarihinde yeni bir dönem başlamıştır. "Modernleştirilen bu okul, Tanzimattan sonra burada yetişenlerin devlet hizmetlerinde eskiden olduğu kadar başarı kazanamamaları yüzünden önemini yitirmiş ve saraya bağlı "Enderûn-i Hümayun" kesin olarak 1908 Meşrutiyetinden sonra kapatılmıştır."¹⁴ Sarayda beklediği ilgiyi göremeyen Türk Müsıkisi de bir tür sivil toplum teşkilatı denilecek dergahlarda korunmaya ve beslenmeye başlamıştır.

Bazı hususi kişiler, İstanbul'da saz ve ses hanendelerini bir araya getirip, musiki

---

cemiyetleri kurmaya teşebbüs etmiş ve ara sıra da halkın zevk aldığı konserler verilmeye başlanmıştır. Fakat her şeyin hükümetten beklendiği Türkiye'de, mali kaynak ve ciddi bir himaye eksikliğinden mahrum olan şahsi teşebbüsler, kısır kalmaya mahkûm bırakılmıştır.

KAYNAKÇA

- AKSOY, Bölen, **Avrupalı Gezgnlerin Gözüyle Osmanlılarda Muskl**, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1994.
- BEHAR, Cem, **Ali Ufki ve Mezmurlar**, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1990.
- ELGİN, Necati, **Selim III. (İlhami)**, Yıldız Basımevi, Konya, 1962.
- NZHED ERGUN, Saadeddin, **Türk Musks Antolojisi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1942-1943.
- ÖZALP, Nazmi, **Türk Musks Tarihi**, C.I, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, 2000.
- ÖZTUNA, Yılmaz, **Dede Efendi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1987.
- ....., **Büyük Türk Musks Ansiklopedisi**, Cilt.I-II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1990.
- SANAL, Haydar, **Mehter Musks**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1964.
- SAY, Ahmet, **Müzik Ansiklopedisi**, Bařkent Yayınevi, Ankara, 1982.
- TURA, Yalçın, **Türk Musksnin Mes'eleleri**, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1988.
- UZUNÇARŐILI, İsmail Hakkı, **Osmanlılar Zamanında Saraylarda Muskl Hayatı**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1977.
- ..... **Osmanlı Devletinin Saray Teşklatı**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1984.
- YEKTA, Rauf, **Türk Musks**, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1986.

DİPNOTLAR

- * Arř. Gör., Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Müzik Bilimleri Bölümü.
1. UZUNÇARŐILI, İsmail Hakkı, **"Osmanlı Devletinin Saray Teşklatı"**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1984, s.21.
  2. ÖZALP, Nazmi, **"Türk Musks Tarihi"**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 2000, s.26.
  3. ÖZTUNA, Yılmaz, **"Büyük Türk Musks Ansiklopedisi"**, Cilt I, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1990, s.256.
  4. AKSOY, Bülent, **"Avrupalı Gezgnlerin Gözüyle Osmanlılarda Muskl"**, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1994, s.82.
  5. TURA, Yalçın, **"Türk Musksnin Mes'eleleri"**, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1988, s.32.
  6. BEHAR, Cem, **"Ali Ufki ve Mezmurları"**, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1990, s.44.
  7. UZUNÇARŐILI, İsmail Hakkı, **"Osmanlılar Zamanında Saraylarda Muskl Hayatı"**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1977, s.32.
  8. NZHED ERGUN, Saadeddin, **"Türk Musks Ansiklopedisi"**, Cilt II, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1942, s.402.
  9. ELGİN, Necati, **"Selim III. (İlhami)"**, Yıldız Basımevi, Konya, 1962, s.70.
  10. ÖZALP, A.g.e., s.31.
  11. SANAL, Haydar, **"Mehter Musks"**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1964, s.39.
  12. YEKTA, Rauf, **"Türk Musks"**, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1986, s.53.
  13. ÖZTUNA, Yılmaz, **"Dede Efendi"**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul, 1987, s.39.
  14. SAY, Ahmet, **"Müzik Ansiklopedisi"**, Cilt II, Bařkent Yayınevi, Ankara, 1982, s.475.